

ham. Det gør Keyes ikke, og hans bog er overhovedet ikke den bedste indføring i Augustins tankeverden; men den er ganske tankevækkende for den læser, som mener at have forstaaet ham bedre end forfatteren.

TORBEN DAMSHOLT

WILLIAM J. BRANDT: *The Shape of Medieval History. Studies in Modes of Perception.* New Haven and London, Yale University Press, 1966. xix + 177 s. 43 sh.

ROBERT W. HANNING: *The Vision of History in Early Britain. From Gildas to Geoffrey of Monmouth.* New York and London, Columbia University Press, 1966. xiv + 271 s. 56 sh.

Begge disse amerikanske afhandlinger forsøger at skildre middelalderlig tænkemåde ud fra en undersøgelse af specielt engelsk historieskrivning; Brandt lægger dog vægten på en senere periode end Hanning, og der er væsentlige forskelle i deres problemstilling.

Mest ærgerrig er Brandts: selve perceptionen, d.v.s. den umiddelbare iagttagelse af fænomener og deres sammenhæng, vil han belyse, idet han går ud fra den overbevisning at middelaldermennesket tænkte på en helt anden måde end man gør nu. Han kunne for så vidt have brugt andre kilder end de historiske skrifter, men har valgt disse, fordi de er skrevet af folk uden geni, fordi de ikke har litterære forlæg, og fordi de beskæftiger sig med fundamentale relationer og deres umiddelbare opfattelse kun er forstyrret af deres teologiske synspunkter eller klassefordomme der er lette at udskille. Desuden kan disse to forstyrrende elementer nemt holdes ude fra hinanden, idet man praktisk talt kan henføre alle krøniker til enten en klerikal gruppe eller en aristokratisk, hvoraf den første er skrevet på latin, den anden på modersmålet.

Efter at have ryddet grunden på denne originale måde opstiller Brandt en model for perceptionen på basis af »fysikerne« Isidor af Sevilla, William af Conches og Albertus Magnus. Den består i at alle naturfænomener opfattes disparat, forandring og bevægelse er uforklarlig, strukturer og processer ukendte begreber. Dette grundsynspunkt nuanceres efterhånden, så at man skelner mellem tre forskelligartede og uafhængige led i en begivenhed: grund, udgangssituation – handling, der opfattes som en forstyrrelse af den bestående orden – følge, ny situation.

Modellen prøves nu på en række steder hos de klerikale og aristokratiske historikere, især repræsenterede af henholdsvis Matthew of Paris og Froissart. Resultatet bliver med de variationer som forskellene i tid og genre indebærer, og uden smålig hensyntagen til om der er tale om øjenvidneskildringer eller andenhåndsberetninger, at de middelalderlige krøniker ikke opviser eksempler på andet end overfladisk og usystematisk forståelse af verdens gang, navnlig var opfattelsen af personligheden som et konglomerat af egenskaber, altså ikke som en struktur, en hindring for indsigten i motiverne til handlingerne.

Det er alt sammen meget »sophisticated« og adskillige steder ikke blot ufrivilligt komisk, men forholdet til virkeligheden er yderst usikkert. For det første er der intet gjort for at sikre at de citerede passager er repræsentative for hver-

ken forfatter, »genre« eller periode. For det andet er det en anakronisme at lægge naturiagttagelsen til grund for en undersøgelse af historisk erkendelse i middelalderen, og for det tredje er Brandts kendskab til faglitteraturen så beskedent at induktiv metode forbyder sig selv. For eksempel har Jacques Fontaine i værket »Isidore de Seville et la culture classique dans l'Espagne wisigothique« (1959) påvist at Isidors »Ethymologiae« ikke er en naturbeskrivelse, men en systematisering af al den viden han rådede over for at skaffe sig indblik i Guds virke på jorden – derfor hørte sådanne besynderligheder som pelikanen der nærer sine unger med sit hjerteblod med. Ordningen var bestemt af retorikkens krav, altså en anden, men derfor ikke mindre gennemtænkt systematik end den moderne erkendelsesteorier opererer med. En anden hovedindvending er, at der mellem krønike-forfatterens perceptioner og os, hans læsere, ligger den sproglige formulering han har givet sin opfattelse. Trods Brandts påstand var denne formulering ofte bestemt af litterære forbilleder, og den var altid præget af en undervisning – altså en systematisering af viden – der begyndte med et fremmedsprog, latin, og i vid udstrækning inddrog citater fra de kanoniserede forfattere, således at en foreteelse tit ikke var repræsenteret ved et ord, men ved en hel vending i elevens bevidsthed, hvilket jo nok kunne påvirke formuleringen af egne oplevelser. Det er derfor et spørgsmål, om man overhovedet kan trænge ned til de tilgrundliggende perceptioner i den middelalderlige litteratur, men det kan i hvert fald ikke ske uden indsigt i denne litteraturs tekniske forudsætninger.

– Hannings resultater er mere overbevisende, fordi han er bedre orienteret i forskningen af sit emne og derfor kan operere ud fra en mere præcis og relevant problemstilling end Brandt. »The Vision of History«, historiesynet, eller med hans egen definition: den måde hvorpå de studerede historikere, Gildas, Beda, forfatterne til *Historia Brittonum* og Geoffrey of Monmouth, identificerer et historisk emne med en almenmenneskelig problematik, er hans objekt, og ved at lægge de fires behandling af samme emne til grund, nemlig det keltiske Brittanniens fald, har han etableret et godt sammenligningsgrundlag.

Udgangspunktet tager Hanning i en redegørelse for den patristiske historieopfattelse, specielt Eusebs. På to områder kom Euseb til at øve en afgørende indflydelse på den tidlige middelalders historieskrivning: han omarbejdede de forsøg, der fra hellenistisk tid var gjort for at skabe en syntese af de forskellige landes historie, til et kronologisk system hvis idé-grundlag var at alle begivenheder i fortid, nutid og fremtid, fra skabelsen til dommedag, havde sin bestemte plads i frelsesplanen, hvorefter fulgte at historien kunne tjene til direkte kristelig oplysning (danske læsere kan finde en indgående redegørelse for systemets tilblivelse i Olof Linton: *Synopsis Historiae Universalis*, Københavns Universitets festskrift, 1956). I sit *Vita Constantini* gav Euseb et praktisk eksempel på sin lære, idet han skildrede Konstantin den Store som en ny Moses der førte sit folk frem til frelsen. Sammenligningen sker ikke explicit, men ved at f. x. slaget ved Pons Milvius fremstilles i citater fra 2. Mosebogs skildring af israeliternes overgang over Det røde hav, hvorved det markeres at begivenhederne hører til inden for samme kategori, Konstantin og Moses er som folkeførere af samme type. Denne metode, typologien, der spiller en meget stor rolle i Det nye testaments forhold til Det gamle, og som Euseb altså anvender på sin egen tid

og Romerrigets historie, er hans anden vigtige gave til eftertidens historikere. Derimod hævder Hanning at Augustins opposition mod Euseb, hans benægtelse af at man kan drage slutninger om Guds veje fra samtidens og fortidens begivenheder – bortset fra de bibelske – ikke fik nær så stor indflydelse. Selv om Augustins anliggende var menneskets situation under evighedens synsvinkel, undervurderer Hanning nok hans betydning for historieskrivningen, og Bernheims »Mittelalterliche Zeitanschauungen« er da heller ikke opført i litteraturlisten; men under alle omstændigheder er der med redegørelsen for Eusebs indsats peget på de konstituerende træk i en af den ældre middelalders interessanteste historiografiske genrer, nationalhistorien, ab origine gentis. Heri spiller ledende personligheder kun en rolle forsåvidt de fremmede eller modarbejdede folkets sande interesser. Hanning betegner den positive type som »a social hero«: ikke privat fromhed, men aktiv virksomhed for andre er kriteriet.

Med denne fremstilling af den tidligere kristne historieopfattelse har Hanning dannet sig en nøgle der lukker op for den første britiske historiografi – både den keltiske munk Gildas' klageskrift fra ca. 550 og den angelsaksiske munk Bedas triumferende kirkehistorie præget af Eusebs historieteologi og typologiske mønstre.

Gildas, der levede på en tid da romerne havde trukket sig ud af Britannien og germanerne stadig vandt terræn, så hvert nederlag som en straf fra Herren, fordi briterne, ligesom det gamle Israel, havde siddet hans formaninger overhørig. Romerne har en positiv rolle i *De excidio et conquestu Britanniae*, de repræsenterer kulturen, ordo, og ved dem forkyndes kristendommen; en af heltene Ambrosius Aurelianus er romer, en historiografisk efterkommer af Eusebs Konstantin. Gildas selv træder frem: som Balaams æsel vil han prædike mod synd og ondskab, og han opfordrer de britiske fyrster til at drage lære af landets historie og frelse deres folk.

I løbet af det 6. og 7. århundrede blev briternes ø til England og angelsakserne til en af tidens betydeligste kulturnationer. Gregor den Stores virksomhed for missionen i England lagde grunden til et samarbejde med Rom, der gav den angelsaksiske kirke førerskabet over den keltiske og med tiden endda kræfter til missionsvirksomhed på kontinentet blandt frisere og saksere. På denne baggrund skrev Beda sine historiske skrifter; i *De temporum ratione* indpassede han Englands historie i verdenskrøniken på grundlag af nye kronologiske beregninger, og i hovedværket *Historia ecclesiastica Anglorum* skildrede han angelsaksernes sejr over kelterne med Gildas som kilde, men med en videreførelse af dennes tanker: var briterne det gamle Israel der selv havde forvoldt deres undergang, så var angelsakserne det nye der ikke blot adlød loven, men opfyldte den. Skildringen af synoden i Whitby i 664 betoner specielt den britiske formalisme med hensyn til påskeberegning og tonsur, medens det romersk-angelsaksiske synspunkt støttes af mange bibel-citater, der til sidst vinder northumbrernes konge for det sidste parti. Blandt Bedas helte er missionærerne – dog ikke kelternes apostel, St. Alban, hvem Beda i modsætning til Gildas kun skildrer som en personligt from mand, virksom ved sit personlige eksempel – og ikke mindst den senere kanoniserede northumbriske konge, Oswald, hvis adkomst til helteglorien er at han som en »vir Deo dilectus« befrier sit folk

fra en britisk tyrann. Hanning påpeger at Bedas opfattelse af ret kristenliv som en virksomhed for samfundet bl. a. kommer til udtryk i den rolle der tillægges musik som opdragende faktor, hvadenten det er i romersk liturgi eller som ledsagelse af Cædmons gendigtninger af de hellige skrifter på modersmålet.

Bedas værk er en for alle tider fremragende historiografisk bedrift, autoritativ for senere forsøg på at skildre Britanniens fald. Da kelterne kom til orde i det mærkelige værk der kaldes *Historia Brittonum*, måtte de lægge *Historia ecclesiastica Anglorum* til grund, men de prøvede også at komme bag om Beda og supplere ham ved en ny fortolkning af Gildas' og Bedas stof og hvad der ellers kunne tilvejebringes af kildemateriale, f. x. opdagelsen af stamfaderen Brutus, der med Æneas var draget fra Troja for at grundlægge nye riger. Resultatet blev efter Hannings opfattelse et nyt og ærerigt billede af den britiske fortid, men også et brud med den hidtil rådende teologiske historieopfattelse.

Nu er *Historia Brittonum* ikke nogen enhed, men foreligger som forskellige redaktioner af en broget stofsamling, der dels er keltiske sagn, dels og væsentligst lærde konstruktioner. Den mest omfattende redaktion tillægges traditionelt Nennius, en keltisk munk fra beg. af 9. årh., en periode der var præget af en »keltisk renæssance« især i Nord-Wales, men det kan ikke afgøres, om det er Nennius eller en af de andre redaktører der har ansvaret for de indslag af keltisk nationalisme hvori Hanning finder den afgørende fornyelse i forhold til den tidligere engelske historieskrivning. Han finder sådanne indslag i de historier der på forskellig vis udnytter nedstamningen fra Brutus: i én fremstilles briterne som arvtagere af Roms storhed, i en anden er de det livsduelige nye folk, der bryder op af afsky for det gamle samfunds fordærv. Også om kong Guorthigirn, der af lidenskab for sakserhøvdingens datter lod sakserne få fodfæste i landet, findes flere anekdoter, hvoraf nogle understreger at kongens personlige skændighed fremkaldte Britanniens fald, andre derimod skiller hans skæbne ud fra nationens – ifølge dem blev han afsat og vandrede i sin sidste tid om uden at finde hvile noget sted i sit land. Heri sporer Hanning en opfattelse af at tyranner kan væltes uden national anger og bod: »In short, the parallel levels into which individual and society are placed in the theology of history are not considered parallel at all in secular political thought«. En anden episode hvori drengen Ambrosius, der siden skulle bevirke en midlertidig britisk fremgang over for sakserne, profeterer briternes afgørende rejsning, tolkes som udtryk for at den kristne eskatologi er blevet erstattet med en national.

Med rette er disse teorier formuleret med forsigtighed i 'The Vision of History in Early Britain' – *Historia Brittonum* er en vanskelig kilde. Men fortolkningen er ikke i sig selv urimelig, og den støttes af at mange træk, først og fremmest den antiromerske tendens og opfattelsen af en modsætning mellem kongen som individ og samfundet, overtages fra *Historia Brittonum* og bearbejdes videre i det sidste af de behandlede værker, Geoffrey of Monmouth's *Historia regum Britanniae* fra ca. 1140. Imidlertid synes der at være tale om en overfortolkning, når Hanning af dette forhold vil udlede et interessefællesskab i keltisk nationalisme mellem Geoffrey og forfatterne til *Historia Brittonum*. I betragtning af *Historia regum Britanniae*'s centrale placering i den middelalderlige litteraturhistorie er det måske tilladeligt at behandle dette problem lidt mere indgående.

Som bekendt skildrer Geoffrey of Monmouth Britanniens historie fra Brutus' grundlæggelse af riget til dets fald med kong Arthurs regering som det strålende højdepunkt, men også som det afgørende vendepunkt, idet et oprør bryder ud under Arthurs sejrige kampe i Gallien og Italien. En central skikkelse er troldmanden Merlin der på overnaturlig vis griber ind i begivenhederne, så de senere får deres rette forløb til den fremtid han kan forudse, men ikke ændre: i midten af værket profeterer han om de sidste tider, der skildres som et kosmisk kaos, hvilket Hanning fortolker således: »The impersonal universe which has presided over the rise and fall of kingdoms will lose control of itself and history will dissolve into nothingness«. I denne vending har Hanning udtrykt kærnen i sin opfattelse af Geoffreys historiesyn: nationen stiger til storhed og synker igen til forglemmelse, historiens gang er cyklisk og fører ikke frem til noget mål, og meningen med at skrive *Historia regum Britanniae* i det 12. årh. er ved hjælp af et stof der tillader stor digterisk selvstændighed – Hanning regner ikke med keltiske Arthur-sagn som kilder til Geoffreys værk – at minde samtiden om at også normannernes herredømme en skønne dag vil stå for fald, ja, at briterne en dag igen bliver herrer over deres ø.

At Geoffrey's litterære virksomhed var samtidsrettet, er med stor grundighed påvist af Heinrich Pähler i dissertationen »Strukturenuntersuchungen zur *Historia Regum Britanniae* des Geoffrey of Monmouth«, Bonn 1958, og videreført af Walter F. Schirmer i »Die frühen Darstellungen des Arthurstoffes«, Köln 1958, begge værker benyttet af Hanning. Det fremgår af disse tyske afhandlinger at Geoffrey benyttede en historisk fremstillingsform i tidens bedste stil til at give sin formaning om at opgive borgerkrig og undertrykkelse og samle kræfterne i arbejdet for fædrelandets storhed større vægt. I sine dedikationer har han henvendt sig til tidens ledende kredse, der jo var normanniske, og han synes ikke personligt at have foretrukket noget af de folk der levede på øen frem for de andre – tværtimod er det et fast træk i hans beskrivelser af gode perioder i landets historie at i dem levede indbyggerne fredeligt sammen, hvert folk i sit område. Pähler har kunnet udpege disse momenter i flere forskellige »lag« af teksten, og heroverfor har Hannings fortolkning liden vægt, så vist som den øjensynlig er indlæst: Hanning mener at Geoffrey er inspireret af et sted i Henry of Huntingdons *Historia Anglorum*, hvori der tales om at normannerne har begyndt at møde vanskeligheder, og at der er en guddommelig plan i briternes, saksernes og normannernes successive herredømme; men antagelsen støttes ikke på nogen dokumentation i form af påvisning af sproglig eller strukturel lighed mellem det pågældende sted i *Historia Anglorum* og *Historia regum Britanniae*. Ej heller er der grund til at lægge vægt på Geoffrey's pro-britiske udtalelser, for de hører med til emnet og er sandsynligvis inspireret af *Historia Brittonum*.

Det er i sig selv ikke usandsynligt at Geoffrey of Monmouth anså historiens gang for cyklisk, for det er en tankegang med dybe rødder i den antikke historieskrivning som spillede en stor rolle for de anglo-normanniske historikere. I det hele taget markerer det 12. årh. et brud med den teologiske historieskrivning, og Hanning har nok ret i at illustrere det nye med en gennemgang af Orderic Vitalis' skildring af Vilhelm Erobrerens død, der røber en dyb splittelse mellem beundring for den store indsats, det store menneske, og rædsel for hans

magtnisbrug og ensomhed i og efter døden. Nation og individ befinder sig ikke på samme plan hos Orderic, William of Malmesbury, Henry of Huntingdon og – mindst af alle – hos Geoffrey. I *Historia regum Britanniae* er nationen hovedpersonen, den handlingen følger, men værkets værdi ligger i de mange episoder der udmaler stoffet for dets egen skyld – derfor fik det i Wace's gendigtning, *Roman de Brut*, en så overordentlig stor betydning for den litterære udvikling i Europa: Geoffrey grundlagde Arthur-digtningen. Inspirationen til dette nye historiesyn var utvivlsomt normannernes store fremgang sammenholdt med deres personlige mangler; der var ikke realistisk grundlag for at se dem som Guds udvalgte folk, hvortil for Geoffreys vedkommende den nationale tendens i *Historia Brittonum* blev føjet.

Hanning har trukket nye linier gennem et grundigt bearbejdet arbejdsfelt og har derved haft held til at aftegne en historiografisk genre, nationalhistorien, og for at markere udviklingens stadier har han sammenholdt de fire engelske værker med samtidige europæiske eksemplarer af genren: Gildas belyses af den galliske munk Salvians *De gubernatione Dei*, Beda af Gregor af Tours' *Frankerkrønike*, *Historia Brittonum* af Paulus Diaconus' *Longobarderhistorie* (ikke nogen givende sammenligning) og Geoffrey of Monmouth som sagt af den samtidige anglo-normanniske historieskrivning. *The Vision of History in Early Britain* er et imponerende værk over et langt og problemfyldt forløb og en særdeles velskrevet bog. Men på et væsentligt punkt forekommer det mig at man kan rejse samme indvending mod Hannings som mod Brandts værk, al kvalitetsforskel til trods: begge anvender næsten udelukkende induktiv metode. »Es gibt geistesgeschichtliche Tatsachen« som det er udtrykt af Helmut Beumann, en af de førende europæiske forskere i middelalderlig historieskrivning. Sådanne kendsgerninger er forfatterens brug af sit kildemateriale, valg af litterære forbilleder, af stilistiske virkemidler, værkets komposition, og hvad der ellers kan tænkes at være udtryk for forfatterens personlige, bevidste aktivitet. Arbejdet med at udlede den slags oplysninger præger en hel skole inden for moderne forskning; dens sigte er vel egentlig ikke så forskellig fra de to amerikanske historikeres, men dens metode er anderledes og dens resultater er sikrere.

INGE SKOVGAARD-PETERSEN

Mediaeval Scandinavia. Vol. 1. Odense, Odense University Press, 1968. 239 s. § 10.

Der står en imponerende forsamling bag det nye tidsskrift for middelalderstudier som Odense Universitet nu lancerer: i redaktionskomiteen sidder foruden den »udøvende« redaktør, afdelingsleder Hans Bekker-Nielsen, tre Odense-professorer, Søren Skovgaard Jensen, Niels Åge Nielsen og Erling Ladewig Petersen, samt professor Peter Foote fra London, og de støttes af et »Advisory Board« hvis medlemmer kommer fra ti lande – endelig påkaldes i forordet Odenses »skytsånder« Odin og Aelnoth! Disse to herrer synes at påvirke artikelvalget i det første bind, således at Aelnoth skriver sig for de indlæg der behandler forbindelsen mellem Norden og de britiske øer, især Michael Chesnutts påpegelse